

XFTAP 04.51.51
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/3080-1702-2026-156-3-175-194>

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІН ЖЕРГІЛІКТЕНДІРУДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІНЕ СЫНИ ТАЛДАУ

Г.Н. Шанбаева*¹ , К.А. Абенова² 

^{1,2}Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан

E-mail: *¹abai777_@mail.ru, 2kulzada.abenova@narxoz.kz

Аңдатпа. Соңғы жылдары халықаралық ғылыми пікірталаста әлеуметтік жұмыс тәжірибесін жергіліктендіру мәселесі жиі көтеріліп жүр. Мұның түп-тамыры батыстық білім беру үлгілерінің жергілікті мәдени ортаға толық сай келе бермеуінде жатыр. Посткеңестік кеңістікте, соның ішінде Қазақстанда, отбасы институты, туыстық байланыстар, өзара көмек дәстүрлері мен ұлттық құндылықтар қоғамдық өмірде әлі де маңызды орын алады. Дегенмен осы мәдени ресурстарды әлеуметтік жұмыс тәжірибесімен жүйелі түрде ұштастыру мәселесі бүгінге дейін жеткілікті зерттелмеген күйінде қалып отыр. Осы мақала халықаралық тәжірибедегі жергіліктендірудің теориялық және практикалық үлгілерін сыни тұрғыдан талдайды, әрі оны Қазақстан жағдайына бейімдеудің мүмкіндігі мен шегін анықтауды мақсат етеді. Зерттеу барысында библиометриялық талдау мен сыни әдеби шолу қатар қолданылды. Scopus дерекқоры мен мамандандырылған журналдардан іздеу нәтижесінде 250 мақала іріктеліп алынды. Екі кезеңнен тұратын сұрыптау барысында тақырыптық сәйкестік пен практикалық бағыттылық өлшемдерін негізге ала отырып, 29 мақала терең талдауға алынды. Талдау нәтижесінде жергіліктендіру тәжірибесінің төрт бағыты анықталды: Африкадағы убунту философиясына сүйенген қауымдық тәжірибе, Солтүстік Америка мен Аустралиядағы деколониалдық тәжірибе, Азиядағы аралас үлгілер және батыстық бағдарламаларды жергілікті мәдени ортаға бейімдеу. Осы нәтижелер Қазақстандағы әлеуметтік жұмыстың ұлттық үлгісін қалыптастыруға ғылыми негіз бола алады.

Негізгі ұғымдар: жергіліктендіру, мәдени сәйкестік, сыни талдау, ұлттық құндылық, қауымдық қолдау, әлеуметтік жұмыс.

Кіріспе

Батыстық білім беру үлгілерінің жергілікті мәдени ортаға сай келмеуі әлеуметтік жұмыс саласында соңғы жылдары кеңінен талқыланып жүр (Gray and Fook, 2004; Golightley and Holloway, 2017). Мұндай үлгілер жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауы мен дербестігі ұғымдарына, сондай-ақ емдік әрекет тәсіліне сүйенеді. Отбасы, туыстық байланыс және қауымдық жауапкершілік басым шығыс қоғамдарында осы қағидалар әрдайым тиімді бола бермейді (Walton and Abo El Nasr, 1988).

Түсті: 08.08.2026; Жөнделді: 29.08.2026; Мақұлданды: 28.09.2026; Онлайн қолжетімді: 30.09.2026

*хат-хабар авторы

Азия, Африка және Латын Америкасы елдерінің тәжірибесі осы мәселенің нақты көрінісін ұсынады. Мысалы, Бангладеш пен Пәкістанда кедейшілік пен гендерлік теңсіздік сияқты күрделі әлеуметтік мәселелерді батыстық үлгілер арқылы шешу әрекеттері тиімсіз нәтиже берген. Жергілікті қоғамдық құрылым мен отбасылық қатынастар батыстық модельдің негізгі болжамдарымен қайшы келеді. Индонезия мен Малайзияда этникалық және діни әралуандық жергілікті саясат пен қоғамдық тұрақтылыққа тікелей ықпал етеді (Amrulloh and Busri, 2024). Бұл екі мысал бойынша әлеуметтік жұмыс тәжірибесі жергілікті мәдени және әлеуметтік ерекшеліктерге сүйенбесе, тиімді бола алмайды.

«Жергіліктендіру» (indigenization) термині ғылыми айналымға 1971 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының бесінші халықаралық форумында енді. Сол кезде-ақ америкалық әлеуметтік жұмыс теориясы басқа қоғамдардың болмысына тікелей сай келе бермейтіні айтылған еді (United Nations, 1971). Термин мазмұны уақыт өте келе кеңейе түсті. Алдымен әлеуметтік жұмыс теориясы мен тәжірибесін нақты қоғамның мәдени, тарихи және әлеуметтік болмысына икемдеу үдерісі ретінде түсіндірілсе, кейін жергілікті мәдениеттерде жинақталған білімді де қамтитын тұжырымдамаға айналды (Gray and Coates, 2010). Бағыттың бастауы Африка, Оңтүстік Америка, Канада, Аустралия және Жаңа Зеландиядағы байырғы халықтармен жұмыс істеу тәжірибесінен өрбіді. Джасвал мен Кшетримаюм (Jaswal and Kshetrimayum, 2023) жергіліктендіру ұғымының әр ортада әрқалай түсіндірілуін саланың басты кемшілігі деп санайды: мазмұндық айқын еместік зерттеу нәтижелерін салыстыруды қиындатады. Жергіліктендіру тәжірибесін зерттеу үлгілерді жай сипаттаумен шектелмей, олардың мәні мен шегін де сыни тұрғыдан пайымдауды талап етеді.

Посткеңестік мемлекеттер, соның ішінде Қазақстан жағдайында, мәселе ерекше өзектілікке ие. Қазақстандағы отбасы құрылымының ерекшеліктері әлеуметтік қолдау мен өзара көмек тетіктерінің мәдени контекстін ескеруді қажет етеді. Мұндай әлеуметтік құрылым жеке автономия мен даралануға басымдық беретін батыстық үлгілерден өзгеше әлеуметтік өзара әрекеттесу ерекшеліктерін қалыптастырады. Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс жүйесі халықаралық стандарттар мен батыстық теориялық және білім беру үлгілерінің ықпалымен дамып келе жатқанымен, асар (қауым мүшелерінің ортақ әлеуметтік қажеттілікті өтеу мақсатында ерікті түрде бірігіп, өзара көмек көрсетуіне негізделген дәстүрлі әлеуметтік қолдау тетігі; оның дәстүрлі формасында көмек ұжымдық еңбек арқылы көрсетілсе, қазіргі жағдайда қаржылық және өзге де материалдық қолдау түрлерімен толыққан), бауырластық, ұжымдық жауапкершілік және туыстық қамқорлық сияқты жергілікті әлеуметтік қолдау тетіктерінің кәсіби тәжірибеге ықпалдасу деңгейі жеткілікті зерттелмеген (Koenig et al., 2017; An, 2014; Mustafina et al., 2025). Ан (2014) посткеңестік кеңістіктегі әлеуметтік жұмыстың теориялық дамуы едәуір дәрежеде батыстық теориялық үлгілерге сүйенетінін атап көрсетеді. Аталған олқылықтың орнын толтыру мақсатында мақалада үш негізгі зерттеу сұрағы қарастырылады: 1) халықаралық тәжірибеде жергіліктендірудің қандай негізгі тәсілдері мен үлгілері қалыптасқан; 2) олардың күшті және әлсіз тұстары қандай; 3) жергіліктендіру үдерісінде қандай негізгі қиындықтар туындайды.

Зерттеу халықаралық жергіліктендіру тәжірибесін Қазақстан контексімен жүйелі салыстыруға, сондай-ақ посткеңестік кеңістіктегі жергіліктендіру үдерістерінің постколониялық аймақтардағы тәжірибелерден ерекшеліктерін анықтауға бағытталады. Халықаралық әдебиетте жергіліктендіру мәселесі негізінен постколониялық аймақтар аясында қарастырылып келген, ал посткеңестік, соның ішінде Қазақстан жағдайына қатысты жүйелі талдаулар салыстырмалы түрде сирек кездеседі (An, 2014; Koenig et al., 2017).

Әдебиеттерге шолу

Отарсыздандыру теориясы

Отарсыздандыру теориясы XX ғасырдың 50-жылдарынан бастап қалыптасып, саяси тәуелсіздік мәселесінен білім, мәдениет және әлеуметтік қатынастарды қамтитын кең ғылыми бағытқа ұласты. Бағыттың негізін қалаушылардың бірі Франц Фанон (Frantz Fanon, 1961) отаршылдықтың тек жерді басып алумен шектелмейтінін, ол адамның ойлау жүйесін де бағындыратынын жазды. Алжирдегі психиатриялық тәжірибесіне сүйене отырып, ол отарсыздандыру саяси азаттықпен қатар психологиялық және мәдени тәуелсіздікті де талап ететінін тұжырымдады. Эме Сезер (Aimé Césaire, 2000) осы пікірді толықтырып, отарлық жүйе отарланған халықты ғана емес, отарлаушы қоғамды да адамгершілік тұрғыдан күйрететінін алға тартты. Эдвард Саид (Edward Said, 1978) Батыстың Шығысты «артта қалған», «парасатсыз» деп сипаттауын объективті таным емес, отаршылдықты ақтаудың құралы деп түсіндірді. Хоми Баба (Homi

Bhabha, 1994) отаршылдықты тек қанау мен зорлық ретінде емес, мәдени тоғысу арқылы жаңа формалардың қалыптасуына жағдай туғызатын үдеріс деп есептеді. Анибал Кихано (Aníbal Quijano, 2000) отаршылдық ресми түрде аяқталғанымен, білім мен мәдениетке негізделген билік құрылымдары қоғамда сақталып отырғанын «билік отаршылдығы» (coloniality of power) ұғымы арқылы ашты.

Аталған авторлардың тұжырымдары бірін-бірі толықтырғанымен, мазмұндық айырмашылық та кездеседі. Баба мәдени тоғысудан жаңа формалар туындайтынын мойындаса, Фанон мен Кихано билік асимметриясына басымдық береді. Гарретт (Garrett, 2024) осы айырмашылықты негізге алып, жергіліктендіру тек мәдени элементтерді қосуды білдірмей, билік қатынастарын да қайта құруды талап ететінін алға тартады. Дәл осы тұрғыда отарсыздандыру жергіліктендірудің теориялық тірегіне айналады.

Мәдени сәйкестік теориясы

Отарсыздандыру теориясы жергіліктендірудің неге қажет екенін негіздесе, оның нақты қалай іске асатынын мәдени сәйкестік теориясы түсіндіреді. Мел Грей мен Джанин Фук (Mel Gray and Janine Fook, 2004) батыстық әмбебап үлгілердің жергілікті мәдени ортаны ескермейтінін сынады. Рональд Уолтон мен Абдель Наср (Ronald Walton and Abo El Nasr, 1988) «жеке бас еркіндігі» мен «дербестік» ұғымдарының ұжымдық жауапкершілік басым азиялық қоғамға сәйкес келе бермейтінін көрсетті. Майк Голайтли мен Питер Холлоуэй (Mike Golightley and Peter Holloway, 2017) тиімді әлеуметтік жұмыс қоғамның әлеуметтік-экономикалық, саяси және діни ерекшеліктерін ескермей іске аспайтынын жазды. Угиагбе (Ugiagbe, 2015) Нигерияда үш жүз елуге жуық этникалық топтың мәдени нормаларын ескеретін оқу бағдарламалары міндетті түрде болуы тиіс екенін негіздеді. Леви, Окойе және Инграм (Levy, Okoye and Ingram, 2022) Нигерия мен Шотландиядағы зерттеуінде жергілікті факторлардың оқу үдерісінде жеткілікті ескерілмейтінін анықтады. Лин (Lin, 2022) Қытайдағы жағдайды одан әрі сынға алып, еуропалық базаға толық тәуелді әлеуметтік жұмысты «академиялық империализм» деп атады. Маджумдар, Байкади және Д'Суза (Majumdar, Baikady and D'Souza, 2023) бес елді салыстыра отырып, жергілікті мәдениетке терең сіңген жапондық тәжірибенің тиімділігін атап өтті.

Нигерия, Шотландия, Қытай және Жапония тәжірибелерін салыстырғанда осы елдерге ортақ мәдени сәйкестік талап етілгенімен, оны нақты өлшейтін және шектейтін өлшемдер әлі толық қалыптаспағаны анықталды. Осы олқылықты Ан (An, 2014), Мұстафина, Қалмықбаева мен Италмасова (Mustafina, Kalmykbaeva and Italmasova, 2025) және Кениг мен әріптестері (Koenig et al., 2017) де атап өтеді. Посткеңестік елдерде саланың теориялық негізі әлі толық орнықпаған. Қазақстандағы зерттеулер дәл осы негізден дамуы тиіс.

Жергілікті білім жүйесі

Мәдени сәйкестік теориясы батыстық үлгілердің қай тұста жеткіліксіз екенін зерттеумен шектеледі, ал нақты қалай әрекет ету керегін жергілікті білім жүйесі теориясы ұсынады. Нойрейтер, Клейбл және Лутц (Neureither, Kleibl and Lutz, 2023) үдерісті жергіліктендіру, аутентификация және қайта тұжырымдау деп үш кезеңге бөледі. Семигина (Semigina, 2025) убунту идеясын ұжымдық балама ретінде қарастырса, Мугумбате мен Черени (Mugumbate and Chereni, 2019) оны балаларды қорғау саласына бейімдеді. Бори мен Каларивайил (Bori and Kalarivayil, 2025) Үндістандағы Мисинг тайпасының өзара көмек дәстүрін топтық жұмысқа енгізді, ал мазмұны жағынан сол тәжірибе қазақтың асар дәстүрімен үндеседі. Свенсон, Нюгорд және Саус (Swanson, Nygård and Saus, 2022) отбасы мен қауымды шешім қабылдау үдерісіне тартудың оң нәтиже беретінін дәйектеді. Хилл және әріптестері (Hill et al., 2020) жергілікті құндылықтарға негізделген (ATOMIC) деп аталатын өлшем құралын жасап, оның сенімділігін тексерді. Дегенмен аталған тәжірибелердің барлығы постколониялық ортада жүргізілген. Посткеңестік Қазақстандағы жергілікті білім жүйесінің ерекшелігі осы уақытқа дейін зерттеушілердің назарынан тыс қалып отыр (An, 2014; Koenig et al., 2017). Осы үш теорияны қатар алғанда, олар бір-бірінен бөлек тұрған үш көзқарас емес, бір мәселенің үш қырын ашатын тұтас талдамалық жүйе құрайды. Жергіліктендірудің неге қажет екенін отарсыздандыру теориясына сүйенсек, батыстық үлгілердің дәл қай жерде жеткіліксіз болатынын мәдени сәйкестік теориясы нақтылайды. Осы екі сұраққа жауап тапқаннан кейін ғана нақты қандай бағытта жұмыс істеу керегі туралы сұрақ өз мәнін табады, ал оған жергілікті білім жүйесі теориясы жауап береді. Теориялардың бірі екіншісінің орнын толтыратын осы логикалық тізбек Қазақстандағы әлеуметтік жұмысты жергіліктендіруге берік ғылыми негіз қалыптастырады.

Зерттеу әдістері

Дереккөздерді іздеу 2026 жылдың қаңтар-наурыз айларында жүргізілді. Іздеу Scopus дерекқорында мақала тақырыбы, аңдатпасы және кілт сөздер өрісінде (TITLE-ABS-KEY) жүзеге асырыла отырып Boolean сұранысы негізге алынды: («indigenous» OR «indigenization» OR «indigenisation» OR «decolonization» OR «decolonisation») AND («social work») AND («community-led» OR «cultural safety» OR «self-determination» OR «family responsibility» OR «collectivism» OR «community support» OR «social harmony» OR «local culture»). Сұраныс мақала тақырыбы, аңдатпасы немесе кілт сөздерінің кез келгенінде көрсетілген терминдерге сәйкес келетін жарияланымдарды қамтыды. Сүзгілер ретінде құжат түрі (article, review), тіл (ағылшын) және жыл аралығы (1980–2025) белгіленді. Іздеу нәтижесінде Scopus дерекқорынан жалпы 250 жазба анықталды. Аталған сүзгі тек Scopus дерекқорындағы автоматтандырылған іздеуге қолданылды; мамандандырылған журналдарда (International Social Work, British Journal of Social Work, African Journal of Social Work, Asia Pacific Journal of Social Work and Development, Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work) жыл шектеуінсіз жүргізілген қолмен қосымша іздеу арқылы анықталған жазбалар да осы жиынтыққа қосылды. Екі ағыннан алынған жазбалар бірыңғай іріктеу критерийлері бойынша қатар бағаланды.

Іріктеу PRISMA тәсілінің негізгі логикасына сәйкес екі кезеңде жүргізілді. Алдын ала сүзгілеу кезеңінде атауы мен аңдатпасы бойынша тақырыптық сәйкессіздігі анық 128 жазба алынып тасталды, нәтижесінде 122 мақала толық мәтінмен бағалауға өтті. Толық мәтінмен бағалау кезеңінде 122 мақала келесі қосымша өлшемдер бойынша қаралды: жергіліктендіруді тікелей қарастыруы; теориялық немесе эмпирикалық негіздің болуы; әртүрлі аймақтық контексті қамтуы; толық мәтінінің қолжетімділігі және зерттеу мақсатына сәйкестігі. Осы кезеңде сәйкес келмеген 93 мақала алынып тасталды. Олардың ішінде тақырыптан ауытқығандар, толық мәтіні қолжетімсіздер және қайталанатын деректер бар мақалалар болды. Нәтижесінде 29 мақала сыни талдауға енгізілді. Мақалалардың Қазақстан контексіне сәйкестігі кейінгі, аналитикалық кезеңде (Кесте 1, 2, 3 және 4-те) бағаланды.

Кесте 1, 2, 3 және 4-те көрсетілген 29 мақаланың құрамы екі кезеңде қалыптасты. Алғашқы кезеңде төрт бағыттың әрқайсысына тікелей қатысты, эмпирикалық немесе практикалық дереккөзі бар мақалалар таңдалды. Екінші кезеңде осы бағыттардың теориялық негізін кеңейтетін, әдіснамалық немесе тұжырымдамалық сипаттағы қосымша дереккөздер енгізілді. Аталған екі топтың қосындысы зерттеудің түпкі сыни талдау аясын құрады. Іріктеу мен кодтау процесіне екі автор қатысты. Әрбір мақала екі автордың бірлескен талқылауы негізінде бағаланып, пікір айырмашылығы туындаған жағдайда консенсус арқылы шешілді. Интеркодерлік келісім коэффициенті есептелмеді. Бұл зерттеудің әдістемелік шектеуін құрайды. Келешектегі зерттеулерде екі тәуелсіз кодтаушының бағалары негізінде интеркодерлік келісімді Коэн каппа коэффициенті арқылы бағалау ұсынылады.

Библиометриялық карта VOSviewer бағдарламасында бірге кездесу (co-occurrence) талдауы негізінде, толық санау тәсілімен және кілт сөздің ең төменгі кездесу жиілігі бес рет деп белгіленіп құрастырылды. Bibliometrix пакеті арқылы жылдар бойынша жариялану динамикасы, авторлар мен елдер бойынша жарияланым белсенділігі және тақырыптық бағыттардың таралуы талданды. Зерттеу олқылығы жеке әдіс немесе статистикалық көрсеткіш ретінде емес, әдебиеттерді сыни талдау нәтижесінде анықталған жеткіліксіз зерттелген бағыттарды сипаттайтын аналитикалық ұғым ретінде қарастырылды.

Іріктелген 29 мақалаға сыни талдау үш кезеңде жүргізілді. Алдымен әр еңбекте сипатталған мәдени практиканың нақты қалай қолданылатыны анықталды. Одан кейін ұсынылған тәсілдердің жергілікті мәдени құндылықтармен қаншалықты үйлесетіндігі бағаланды. Соңғы кезеңде олардың тиімділігіне қатысты эмпирикалық дәлелдердің жеткіліктілік деңгейі талданды. Кодтау барысында мақала мәтіндерінен алынған дәйексөздер мен сипаттамалар негізге алынды.

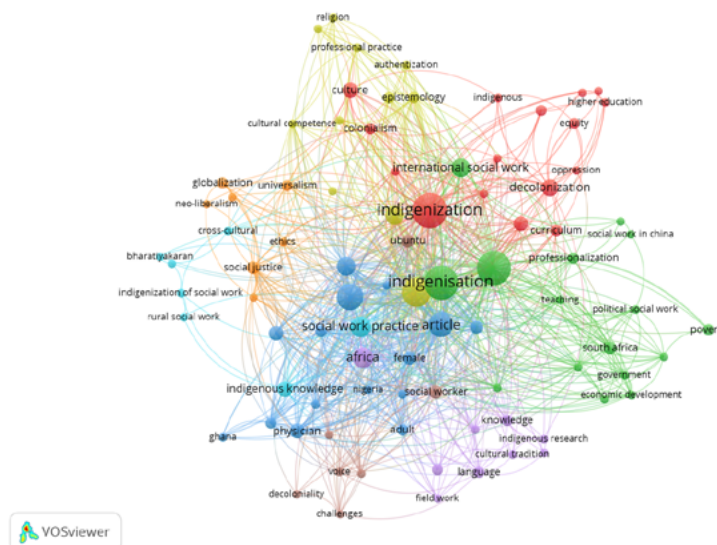
Кестелерде сипатталған мәдени практикалардың Қазақстан жағдайына сәйкестік деңгейін бағалау үшін төрт деңгейлі сараптамалық шкала қолданылды: төмен, орташа, жоғары және өте жоғары. Бағалаудың негізгі өлшемдері мәдени практиканың отбасылық-туыстық құрылыммен, қауымдық және туыстық өзара көмек дәстүрлерімен (мысалы, асар, ағайындық өзара қолдау) және кеңестік тарихи тәжірибемен мазмұндық әрі функционалдық ұқсастығына негізделді. Өте жоғары деңгей қазақ мәдени контекстінде қалыптасқан нақты дәстүрмен функционалдық және мазмұндық сәйкестікті білдіреді. Жоғары деңгей отбасылық-туыстық құрылыммен, дәстүрлі өзара көмек нысандарымен немесе кеңестік тарихи тәжірибемен тікелей

функционалдық ұқсастықты сипаттайды. Орташа деңгей жанама немесе құндылықтық ұқсастықты, ал төмен деңгей қазақстандық контекспен нақты байланысы жоқ жалпы теориялық немесе концептуалдық сәйкестікті білдіреді.

Шкала авторлардың сараптамалық бағалауы негізінде әзірленді және бұрын валидацияланған өлшеу құралы емес. Сондықтан оның нәтижелері статистикалық өлшем емес, халықаралық мәдени практикалардың Қазақстан контекстіне сәйкестігін салыстырмалы бағалауға арналған бағдарлаушы талдау құралы ретінде түсіндіріледі. Субъективтілікті шектеу үшін бағалау критерийлері алдын ала анықталды. Шкаланың мазмұндық негізділігін одан әрі тексеру келешекте тәуелсіз сарапшылардың бағалауын және интерсараптамалық келісімді есептеуді қамтуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері

VOSviewer және Bibliometrix бағдарламалары арқылы жүргізілген библиометриялық талдау әлеуметтік жұмысты жергіліктендіру тақырыбы бойынша зерттеулердің негізгі тақырыптық кластерлері мен географиялық шоғырлануын көрсетті (Сурет 1). Картада ең жиі кездесетін және ең тығыз байланысқан ұғымдар ретінде жергіліктендіру (indigenization), отарсыздандыру (decolonization), убунту (ubuntu), халықаралық әлеуметтік жұмыс (international social work), мәдени құзыреттілік (cultural competence) және әлеуметтік әділеттілік (social justice) алға шығады. Осы ұғымдар аталған бағыттағы ғылыми ізденістердің негізгі мазмұндық өзегін құрайды. Географиялық тұрғыдан алғанда, Канада, Африкадағы Нигерия, Зимбабве, Гана, сондай-ақ Азиядағы Үндістан мен Қытай зерттеу белсенділігі жоғары елдер қатарында тұр. Джасвал мен Кшетримаюм (Jaswal and Kshetrimayum, 2023) зерттеулердің едәуір бөлігі дәл Канада, Аустралия, Жаңа Зеландия және АҚШ үлесіне тиетінін көруге болады.



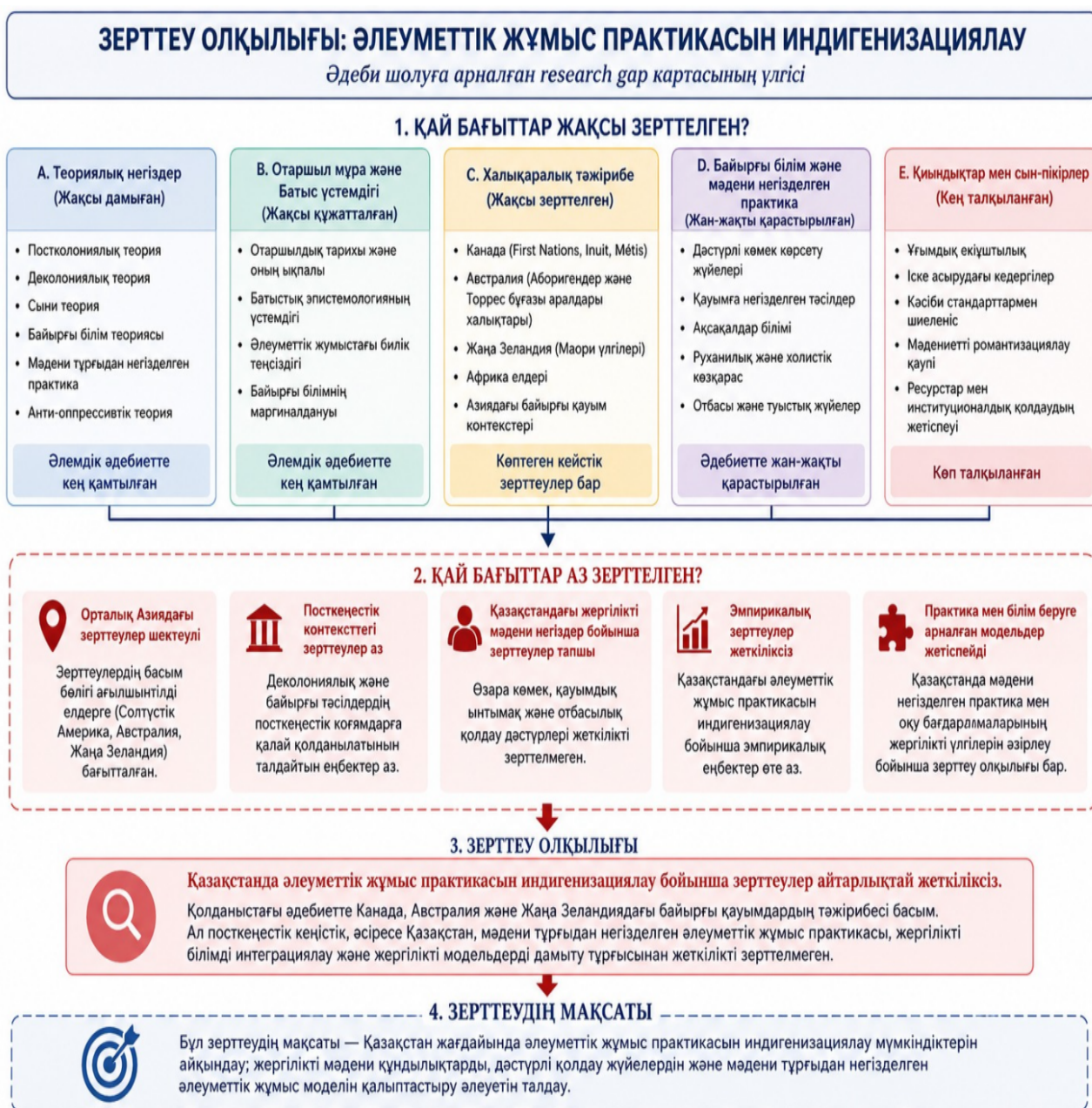
Сурет 1. Библиометриялық талдау: кілт сөздер желілік картасы
Дереккөз: VOSviewer бағдарламасы арқылы Scopus
дерекқоры негізінде авторлар құрастырған

Қарастырылған 250 жазбаның ішінде Орталық Азияға немесе Қазақстанға тікелей қатысты бірде-бір зерттеу кездеспеді, желілік картада да бұл өңірге қатысты кілт сөздер тобы жоқ. Мұндай жағдай халықаралық дерекқорлардың тілдік және аймақтық құрылымымен түсіндіріледі. Қазақстан мен Орталық Азияда ұлттық тілдерде жарияланған еңбектер жеткілікті болғанымен, олардың халықаралық ғылыми айналымға ену деңгейі әлі де төмен қалпында қалып отыр. Зерттеу олқылығы (research gap) осы суретте айқын көрінеді (Сурет 2).

Посткеңестік аймақтар, соның ішінде Қазақстанда, жергілікті мәдени болмысқа сүйенген эмпирикалық зерттеу саны әлі де шектеулі күйінде қалып отыр. Кениг және әріптестері (Koenig et al., 2017) Қазақстандағы

әлеуметтік жұмыс саласында мәдени бейімдеу мен жергіліктендірудің өзектілігін атап өтсе, Ан (An, 2014) осы саланың теориялық негізі посткеңестік елдерде әлі қалыптасу сатысында тұрғанын жазады. Мұстафина, Қалмықбаева мен Италмасова (Mustafina, Kalmykbayeva and Italmasova, 2025) болса әлеуметтік жұмыс білімін жергілікті ортаға сәйкестендірудің ғылыми негізін ұсынады. Осы олқылықты нақтылау үшін іріктелген 29 мақала мазмұнына сыни талдау жүргізіліп, олар тәжірибелік бағыты мен аймақтық ерекшелігіне қарай төрт топқа бөлінді.

Бірінші топты африкалық убунту (Ubuntu) философиясына сүйенген қауымдық тәжірибе құрайды. Мұнда жеке адам қауымнан бөлек тұрмайды, ортақ жауапкершілік пен өзара қолдау бүкіл практиканың арқауын құрайды. Экох (Ekoх, 2024) мәдени тәжірибені сын тұрғысынан сүзбей қабылдаудың теңсіздікті бүркемелеп қалдыруы мүмкін екенін жазады. Убунту тәжірибесінің тиімділігі жайлы сенімді қорытынды жасауға мүмкіндік беретін рандомизацияланған бақылаулық зерттеулер әлі де аз.



Сурет 2. Зерттеу олқылықтарының картасы

Дереккөз: авторлар библиометриялық және сыни әдеби шолу нәтижелері негізінде құрастырған.

Екінші топқа Солтүстік Америка мен Аустралиядағы деколониалдық тәжірибе жатады. Мұнда әлеуметтік жұмыс байырғы халықтардың тарихи жарақатын еңсеруге, дәстүрлі билік құрылымдарын қалпына келтіруге бағытталады. Хилл және әріптестерінің (Hill et al., 2020) деректері осы бағыттағы ең мықты эмпирикалық негізді құрағанымен, зерттеу постколониялық ортада жүргізілген. Оны Қазақстанға тікелей көшіру қате нәтиже беруі мүмкін. Ан (An, 2014) посткеңестік елдердің тарихи жолы постколониялық елдерден өзгеше өрбігенін көрсетеді. Бұл кеңістік арнайы, дербес талдауды талап етеді.

Үшінші топ Азия елдеріндегі аралас үлгілерден тұрады. Мұнда батыстық кәсіби талап пен жергілікті билік құрылымдары, қауымдық институттар бір-бірімен ұштасады. Легаулт пен Бло (Legault and Bleau, 2025) мәдени элементтерді өз контекстінен бөліп алып қолданудың сырттай ғана жергіліктендірілген көрініс тудыратынын жазады. Азиялық тәжірибені де мазмұндық тереңдікпен қайта саралаған жөн.

Төртінші топқа батыстық бағдарламаларды мәдени ортаға бейімдеген зерттеулер кіреді. Мұндай жұмыстар тиімділігі дәлелденген стандартты әдісті жергілікті нормалар мен құндылыққа лайықтауды көздейді. Сенсой Бахар және әріптестерінің (Sensoy Bahar et al., 2020) рандомизацияланған бақылаулық зерттеуі осы бағыттағы ең сенімді эмпирикалық дәлел болғанымен, бағдарлама мазмұны түбегейлі өзгермей, көбіне сыртқы пішіні ғана жергілікті ортаға лайықталады. Бағыттардың толық сипаттамасы Кесте 1, 2, 3 және 4-те берілген.

Кесте 1. Африкалық Ubuntu философиясы негізіндегі қауымдық тәжірибе

Авторлар / Жыл	Зерттеу дизайны және мәдени практика механизмі	Қазақстанмен үйлесімділік	Тиімділік дәлелі
Мугумбате мен Черени (Mugumbate and Chereni, 2019)	Ubuntu: «адам басқа адамдар арқылы адам болады» ұстанымына негізделген қауымдық өзара тәуелділік үлгісі; Shona тілінің ұғымдары арқылы дамытылған өмірлік цикл үлгісі	Жоғары. Ubuntu идеясындағы «адам басқа адамдар арқылы адам болады» ұстанымы қазақ мәдениетіндегі қауымдық бірлік пен өзара жауапкершілік құндылықтарымен мазмұндас келеді.	Орташа. Теориялық база нық, рандомизацияланған зерттеу жоқ
Уотсон, Вашингтон және Степто-Уотсон (Watson, Washington and Stepteau-Watson, 2015)	Umoja менторлық бағдарламасы; африкалық барабан ойыны (Spirhythms) арқылы топтық байланыс; pyramid mentoring үлгісі	Жоғары. Umoja бағдарламасындағы жас ер азаматтарды қауымдастыру арқылы тәрбиелеу тәсілі қазақ мәдениетіндегі ұлдарды үлкендердің қадағалауымен, қауымдық қатысу арқылы тәрбиелеу дәстүрімен мазмұндас келеді.	Орташа. Нәтижелер сипаттамалық, RCT жоқ

Элсвик, Вашингтон және әріптестері (Els- wick, Washington et al., 2021)	Trauma Healing Club: африкалық барабан ойыны мен rугамид мен- toring сияқты мәдени тәжірибелерді жарақатпен жұмысқа бейімдеу	Орташа. Босқын балалар контексті тікелей ұқсастық бермейді.	Орташа. PTSD белгілері жақсарған (CPSS шкаласы бойынша), бақылау тобы жоқ
Уильямс, Хамфри, Болден және Вагнер (Williams, Hum- phrey, Bolden and Wagner, 2023)	Африкацентрлік терапевтік қауым: Asante, Nobles философтарының тұжырымдамалары; ұжымдық идентификация, ата-бабалар даналығы	Орташа. Asante мен Nobles негіздеген ата-бабалар даналығы мен ұжымдық сана тұжырымдамасы қазақ мәдениетіндегі аруақты құрметтеу және ұрпақтар жалғастығы дәстүрімен мазмұндас келеді.	Төмен-орташа. Эмпирикалық тексеру жоқ, тұжырымдамалық ұсыныс
Экох (Ekoh, 2024)	Жергіліктендіру үдерісіндегі әлеуметтік әділеттілік тәуекелі; универсализм мен релятивизм арасындағы қайшылық	Орташа. Экохтың бірегейлендіру мен салыстырмалылық арасындағы қайшылықты сынауы Қазақстандағы дәстүрлі нормаларды сыни тұрғыдан бағалауда ескерілуге тиіс мәселелерді көрсетеді.	Төмен. Эмпирикалық негізі жоқ, теориялық ескерту сипатында
Доминелли (Dominelli, 2010)	Жаһандық стандарттар мен жергілікті жағдай арасындағы шиеленісте әлеуметтік жұмыстың дамуы	Орташа. Доминеллидің жаһандық стандарттар мен жергілікті ерекшеліктер арасындағы қатынасты сипаттауы Қазақстандағы халықаралық үлгілер мен жергілікті тәжірибе арасындағы байланысты түсінуге негіз болады.	Төмен. Теориялық тұжырымдама, эмпирикалық тексеру жоқ

Дереккөз: авторлар іріктелген жарияланымдарды сыни талдау негізінде құрастырған.

Кесте 2. Солтүстік Америка мен Аустралиядағы деколониалдық тәжірибе

Авторлар / Жыл	Зерттеу дизайны және мәдени практика механизмі	Қазақстанмен үйлесімділік	Тиімділік дәлелі
Свенсон, Нюгорт және Саус (Swanson, Nygård and Saus, 2022)	Отбасы мен қауымды шешім қабылдауға кіріктіру «ортақ сезім» ретінде; ICWA шеңберінде туыстық қамқорлық, ақсақалдарды тарту	Өте жоғары. Қазақтың «ел» (кең қауымдастық) , «ру» (шыққан тегі бойынша топтасу) , «ағайын» (жақын туыстық байланыс) ұғымдарымен тікелей үндеседі; екі жағдайда да отарлық/кеңестік ықпалдан туындаған отбасылық байланыстың әлсіреуі ортақ мәсел	Жоғары (сапалық). 23 маман консенсусы нақты, сандық дерек жоқ
Браун (Brown, A., 2019)	Мәдени байланыс қорғаушы фактор ретінде; рухани практикалар, отбасылық кеңейтілген жүйені балалар қорғауда пайдалану	Жоғары. Кеңестік дәуірден кейін орын алған мәдени байланыстың үзілуі туралы тұжырыммен үндеседі	Орташа. Жеке тәжірибе, жалпылауға шектеулі
Кристиансон, Стилл және Сулейманов (Christianson, Still and Souleymanov, 2025)	HIV күтімінде рәсімдер мен дәстүрлі медицинаны негізгі компонент ретінде кіріктіру; ақсақалдар мен білім иелерін жүйеге тарту	Орташа-жоғары. Рухани-мәдени тәжірибені денсаулық сақтауға кіріктіру тәжірибесі маңызды үлгі бола алады	Жоғары (сапалық). 51 қатысушы, ақсақалдар растауы
Хилл, Нельсон және әріптестері (Hill, Nelson et al., 2020)	«Байырғы балалардың нәтижесін өлшеу құралы» (ATOMIC): еркін әңгімелесу тәсілімен мақсат қою; отбасы мен қауым бірлесіп мақсат белгілейді	Жоғары. Стандартталған тесттің орнына мәдени ортаға сай өлшем ұсынуы әдіснамалық үлгі бола алады	Өте жоғары. Сенімділік коэффициенті 0,995/0,982, $p < 0,001$, 38 пайыздық прогресс
Блэк, Фредерико және Бэмблетт (Black, Frederico and Bamblett, 2018)	Aboriginal жастарға арналған мәдени нығайту бағдарламалары; «мәдениет арқылы сауығу» тәсілі	Жоғары. Мәдениетті сауығу құралы ретінде пайдалану идеясы қазақ дәстүрімен үндеседі	Орташа. Сапалық дизайн, бақыланатын зерттеу жоқ
Райан мен Ивеля (Ryan and Ivelja, 2023)	Жергіліктендіру мен отарсыздандыруды билік қатынастары мен институционалдық құрылым тұрғысынан қарастыру	Орташа. Қазақстандағы кеңестік мұраны билік қатынасы тұрғысынан зерттеуге үлгі	Төмен. Теориялық сипаттағы талдау

Авторлар / Жыл	Зерттеу дизайны және мәдени практика механизмі	Қазақстанмен үйлесімділік	Тиімділік дәлелі
Нюгорд мен Саус (Nygård and Saus, 2016)	Қауымға негізделген зерттеу этикасы; жеке келісім орнына ұжымдық жауапкершілікке көшу	Орташа. Қазақстандағы зерттеу этикасын қауымдық тұрғыдан қайта қарауға негіз	Төмен. Әдіснамалық ұсыныс, эмпирикалық тексеру жоқ
Йонген және әріптестері (Jongen et al., 2022)	Байырғы балалар мен жастардың әл-ауқаты мен психикалық денсаулығына арналған кешенді қолдау шаралары	Жоғары. Кешенді қолдау үлгісі Қазақстандағы балалармен жұмысқа бейімделуі мүмкін	Жоғары. Жүйелі шолу негізінде жасалған қорытынды
Гарба және әріптестері (Garba et al., 2023)	Байырғы қауымдардың зерттеу нысаны емес, дерек пен білімді басқаруға қатысатын субъект ретінде танылуы	Орташа. Қазақстандағы зерттеу этикасы мен қауымдық қатысуды кеңейтуге үлгі	Төмен. Әдіснамалық ұсыныс, эмпирикалық тексеру жоқ

Дереккөз: авторлар іріктелген жарияланымдарды сыни талдау негізінде құрастырған.

Кесте 3. Азиялық аралас үлгілер

Авторлар / Жыл	Зерттеу дизайны және мәдени практика механизмі	Қазақстанмен үйлесімділік	Тиімділік дәлелі
Бори мен Каларивайил (Bori and Kalarivayil, 2025)	Rigbo: ауылдық өзара көмек дәстүрі негізінде топтық жұмыс шеңбері; дәстүрлі жүйе SHG институттарымен интеграцияланған	Өте жоғары. Қазақтың «асар» дәстүрімен функционалдық ұқсастығы бар, ең маңызды жақын үлгі	Орташа. Тарихи трансформация сипатталған, заманауи тиімділік деректері жоқ
Алтхумали (Althumali, 2021)	Медициналық әлеуметтік жұмыста ислам мәдениеті мен діни ұстанымдарды кіріктіру; гендерлік рөлдер, отбасы шешімі мәселелері	Жоғары. Исламдық мәдениет пен медициналық жүйе арасындағы қайшылықтарға тікелей сәйкес келеді	Жоғары (сапалық). Purnell үлгісі негізінде жүйелі талдау
Хонг Шаньшань мен Ислам (Hong Shanshan and Islam, 2024)	Жергілікті білімді (халықтық дәстүрлер, билік құрылымы, құндылықтар мен қолөнер) төрт қадаммен (анықтау, бөліп алу, қолдану, бағалау) ауылдық әлеуметтік жұмысқа кіріктіру	Өте жоғары. Жергілікті көшбасшылар мен қауымдық өзара көмекті пайдалану «асар» тәжірибесіне сәйкес келеді	Жоғары. CBPR дизайны, тақырыптық талдау, деректерді салыстырмалы тексеру

Авторлар / Жыл	Зерттеу дизайны және мәдени практика механизмі	Қазақстанмен үйлесімділік	Тиімділік дәлелі
Чжао, Тан және Цан (Zhao, Tan and Tsang, 2023)	Жергіліктендіру мен аутентификацияны конфуцийшілдік, даосизм және буддизм негізінде қарастыру	Орташа-жоғары. Қазақстандағы дәстүрлі дүниетанымды теорияға кіріктіруге үлгі бола алады	Төмен. Теориялық сипаттағы талдау, эмпирикалық негізі жоқ
Юнг, Цзе, Лю және Шардлоу (Yeung, Jie, Liu and Shardlow, 2022)	Бірлескен мақсат қою мен рефлексияға негізделген супервизия үлгісін дәстүрлі оқытумен ұштастыру	Орташа. Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс қадағалау жүйесін жетілдіруге қолданылуы мүмкін	Орташа. Сапалық дизайн, шектеулі деректер
Да Луз Шерф (da Luz Scherf, 2022)	Әлеуметтік жұмыста рухани, денелік, қауымдық және тарихи байланысты қамтитын тұтас көзқарас	Орташа. Дәстүрлі дүниетанымның тұтастығын негіздеуге үлгі бола алады	Төмен. Теориялық тұжырымдама, эмпирикалық тексеру жоқ
Джасвал мен Кшетримаюм (Jaswal and Kshetrimayum, 2023)	Жергіліктендіру ұғымының әр контексте әртүрлі түсіндірілуін жүйелеп, тұжырымдамалық айқындықты талап ету	Орташа. Қазақстандағы жергіліктендіру ұғымын нақтылауға негіз болатын әдіснамалық үлгі	Орташа. Жүйелі әдеби шолу, бастапқы эмпирикалық дерек жоқ
Леви, Грей, Окойе және Амадасун (Levy, Gray, Okoye and Amadasun, 2025)	Жергілікті әдебиетті әлеуметтік жұмыс білімін мәдени тұрғыда сәйкес ету үшін пайдалану	Орташа. Қазақстандағы жергілікті ғылыми әдебиетті жинақтауға негіз болады	Орташа. Жүйелі шолу негізінде жасалған қорытынды

Дереккөз: авторлар іріктелген жарияланымдарды сыни талдау негізінде құрастырған.

Кесте 4. Батыстық бағдарламаларды мәдени ортаға бейімдеу

Авторлар / Жыл	Зерттеу дизайны және мәдени практика механизмі	Қазақстанмен үйлесімділік	Тиімділік дәлелі
Сенсой Бахар, Бьянси және әріптестері (Sensoy Bahar, Byansi et al., 2020)	АҚШ-тың 4Rs 2Ss бағдарламасы Амака Амасануфу («Бақытты отбасылар») атауымен, тілмен, символдармен, CHW желісі арқылы жеткізумен бейімделді	Орташа. Бейімдеу логикасы Қазақстанда да сынауға болатын тәсіл	Өте жоғары. RCT, $p < 0,05$, 16 апта ішінде мінез-құлық бұзылыстары төмендеді

Хамед, Хусс және Массарви (Hamed, Huss and Massarwi, 2025)	Бедуин жастарымен өнерге негізделген топтық жұмыс; жергілікті дәстүрлі символдар арт-терапия сессияларына кіріктірілген	Орташа-жоғары. Байырғы мұсылман қауымы контексті жақын үлгі болады	Орташа. Шағын N, тақырыптық талдау
Беннетт, Скуайрс және МакКейб (Bennett, Squires and McCabe, 2023)	Тілдік қолжетімділіктің қызметке қол жеткізу, келісім беру және сенім қалыптастыру шарты екенін негіздеу	Орташа. Қазақстандағы көптілді ортада әлеуметтік қызмет көрсетуге қатысты үлгі	Төмен-орташа. Сапалық сипаттағы талдау
Нугрохо (Nugroho, 2023)	Туыстық қамқоршылықты балаларды қорғау шарасының мәдени негізі ретінде қарастыру	Жоғары. Қазақстандағы туыстық қамқорлық дәстүрімен тікелей үндеседі	Орташа. Практикалық талдау, бақыланатын зерттеу жоқ
Легаулт пен Бло (Legault and Bleau, 2025)	Мәдени элементтерді контекстсіз алудың «көрнекі» жергіліктендіруге және мәдениетті иеленуге әкелу қаупі	Орташа. Қазақстандағы дәстүрлі практиканы сыни тексеруге негіз болады	Төмен. Теориялық ескерту, эмпирикалық негізі жоқ
Муапаура және әріптестері (Mwaura et al., 2024)	Жергілікті білім жүйелерінің құқыққа негізделген әлеуметтік жұмысқа қайшы келмей, оны толықтыруы	Орташа. Қазақстандағы құқықтық және дәстүрлі тәсілдерді ұштастыруға үлгі	Орташа. Сапалық талдау, бақыланатын зерттеу жоқ

Ескерту: Тиімділік деңгейі төрт сатыдан тұрады. Өте жоғары деңгей рандомизацияланған бақылаулық зерттеуге (ағылшынша randomized controlled trial, RCT) немесе 0,95-тен жоғары ішкі сыныптық корреляция коэффициентіне (ағылшынша intraclass correlation coefficient, ICC) сәйкес келеді. ICC өлшем құралының сенімділігін бағалайтын статистикалық көрсеткіш. Жоғары деңгей жүйелі сапалық дизайнды, орташа деңгей пилоттық немесе сипаттамалық зерттеуді, төмен деңгей тұжырымдамалық ұсынысты білдіреді. Дереккөз: авторлар құрастырған.

Дереккөз: авторлар іріктелген жарияланымдарды сыни талдау негізінде құрастырған.

Кестелерде берілген төрт бағыт әрқайсысы жергіліктендірудің өзіндік тәжірибелік логикасымен ерекшеленеді.

Африка елдеріндегі убунту бағыты жеке адамды қауымнан бөліп қарастырмай, әлеуметтік байланыстар мен өзара жауапкершілікті әлеуметтік жұмыстың маңызды негізі ретінде қарастырады. Мугумбате мен Черени (Mugumbate and Chereni, 2019) осы философияны балаларды қорғау саласына шона тіліндегі ұғымдар арқылы енгізсе, Уотсон және әріптестері (Watson et al., 2015) африкалық барабан ойынын менторлық жұмысқа енгізді, жас жігіттердің қауымдық өмірге қатысуын күшейтуге бағытталған тәсілді ұсынды. Қазақстан контекстінде бұл бағыттың маңызы отбасылық, туыстық және қауымдық өзара жауапкершілікке негізделген әлеуметтік қатынастармен мазмұндық ұқсастығымен байланысты. Сонымен бірге убунтуға негізделген практикалардың эмпирикалық тиімділігін бағалауда сақтық қажет: рандомизацияланған бақылаулы зерттеулердің шектеулі болуы себептік тиімділік туралы берік қорытынды жасауға мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар Экох (Ecoh, 2024) мәдени практикаларды сыни талдаусыз қабылдау кейбір әлеуметтік теңсіздіктердің көрінбей қалуына әкелуі мүмкін екенін көрсетеді. Убунту тәжірибесін Қазақстан жағдайына бейімдеу кезінде оның құндылықтық негізімен қатар, нақты әлеуметтік салдарын да бағалау қажет.

Солтүстік Америка мен Аустралиядағы тәжірибелерде мәдениет жергілікті қауымдардың тарихи тәжірибесін, отбасы құрылымын және ұжымдық шешім қабылдау үлгілерін әлеуметтік жұмыс практикасына

енгізудің маңызды тетігі ретінде қарастырылады. Свенсон және әріптестері (Swanson et al., 2022) Монтана штатында 23 маманмен жүргізген зерттеуінде отбасы мен қауымды шешім қабылдау үдерісіне қатыстырудың маңызын көрсетті. Хилл және әріптестері (Hill et al., 2020) әзірлеген өлшеу құралы да жергілікті контекстке бейімделген практикаларды эмпирикалық бағалаудың мүмкіндігін зерттеді. Дегенмен аталған тәжірибелердің едәуір бөлігі постколониялық және байырғы халықтардың тарихи тәжірибесі қалыптасқан ортада дамыған. Ан (An, 2014) посткеңестік мемлекеттердің тарихи және институционалдық даму бағытының постколониялық қоғамдардан өзгеше екенін атап көрсетеді. Аталған үлгілерді Қазақстанға тікелей көшірудің орнына, олардың қолданылу логикасын жергілікті тарихи және әлеуметтік жағдаймен салыстыра қарастырған жөн.

Азиялық аралас үлгілер батыстық әлеуметтік жұмыс тәсілдерін жергілікті мәдени нормалармен және қауымдық практикалармен ұштастыруға бағытталған. Бори мен Каларивайил (Bori and Kalarivayil, 2025) Үндістандағы Мисинг қауымының өзара көмек дәстүрін топтық жұмысқа бейімдеген. Аталған тәжірибенің функционалдық логикасы қазақ қоғамындағы асар дәстүрімен салыстыруға мүмкіндік береді. Хонг Шаньшань мен Ислам (Hong Shanshan and Islam, 2024) жергілікті көшбасшылармен сенім қатынастарын қалыптастырудың жобаларды іске асырудағы маңызын көрсетеді. Алтхумали (Althumali, 2021) ислам мәдениеті мен медициналық жүйе арасындағы өзара әрекеттесудің ерекшеліктерін қарастырса, Легаулт пен Бло (Legault and Bleau, 2025) мәдени элементтерді олардың әлеуметтік контекстінен бөліп қолданудың қаупіне назар аударады. Осы зерттеулер бойынша жергілікті мәдени элементті әлеуметтік жұмыс практикасына енгізудің өзі жеткіліксіз. Оның бастапқы әлеуметтік мағынасы мен қауым ішіндегі қызметін сақтау да қажет.

Батыстық бағдарламаларды жергілікті жағдайға бейімдеу бағыты дайын бағдарламаларды басқа мәдени ортаға енгізген кезде тек тілдік аударумен шектелмеуді көздейді. Бағдарламаның мазмұны, атауы, символдары және оны жеткізу тәсілдері де жергілікті контекстке сәйкес қайта қаралуы мүмкін. Сенсой Бахар және әріптестері (Sensoy Bahar et al., 2020) Угандада АҚШ-та әзірленген отбасылық бағдарламаны жергілікті жағдайға бейімдеп, 636 қатысушыны қамтыған зерттеу жүргізді. Зерттеу нәтижелері отбасылық қарым-қатынастардың жақсарғанын және балалардың мінез-құлық қиындықтарының 16 апта ішінде төмендегенін көрсетті. Сонымен қатар Легаулт пен Бло (Legault and Bleau, 2025) мәдени бейімдеудің үстірт сипатта қалу қаупін көрсетеді. Яғни бағдарламаның сыртқы элементтерін өзгерту оның мәдени тұрғыдан шынайы жергіліктендірілгенін білдірмейді. Осы тұрғыдан алғанда мәдени бейімдеудің тереңдігі мен бағдарламаның эмпирикалық тиімділігін қатар бағалаудың қажеттілігі туындауда.

Төрт бағытты салыстырмалы қарастыру бірнеше ортақ мәселені анықтайды. Біріншіден, зерттеулердің едәуір бөлігі шағын іріктемеге және сипаттамалық немесе сапалық дизайнға негізделген, сондықтан жергіліктендірілген практикалардың ұзақ мерзімді және себептік тиімділігі туралы қорытынды жасау мүмкіндігі шектеулі. Екіншіден, мәдени бейімдеу мен жергіліктендіру ұғымдары барлық зерттеулерде бірдей өлшемдермен анықталмайды. Үшіншіден, посткеңестік кеңістіктегі, соның ішінде Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс практикасын жергіліктендіруге арналған эмпирикалық зерттеулер халықаралық әдебиетте салыстырмалы түрде аз ұсынылған. Посткеңестік қоғамдардың тарихи қалыптасуы постколониялық елдердің тәжірибесімен толық сәйкес келмейтіндіктен, дайын халықаралық үлгілерді тікелей көшіру теориялық және практикалық тұрғыдан шектеулі болуы мүмкін. Қазақстан жағдайында жергіліктендірудің жергілікті мәдени практикалармен, отбасылық-туыстық қатынастармен және посткеңестік институционалдық тәжірибемен байланысын арнайы зерттеу қажет.

Талқылау

Зерттеу нәтижелері халықаралық тәжірибеде әлеуметтік жұмысты жергіліктендірудің төрт негізгі бағытының өзара толықтырушы сипатта дамып отырғанын байқатты. Африкадағы убунту философиясына негізделген тәсілдер ұжымдық жауапкершілік пен өзара тәуелділікке сүйенетін жергілікті дүниетанымды әлеуметтік жұмыс тәжірибесіне енгізуге басымдық береді. Солтүстік Америка мен Аустралиядағы байырғы халықтармен жұмыс тәжірибесінде тарихи және отарлық жарақаттың салдарын еңсеру, мәдени қауіпсіздік пен өзін-өзі анықтау мәселелері алдыңғы орынға шығады. Азия елдеріндегі аралас үлгілер кәсіби әлеуметтік жұмыс қағидаттарын жергілікті мәдени құндылықтармен және қауымдастықтық тәжірибелермен ұштастыруға ұмтылады. Ал бағдарламаларды мәдени бейімдеу бағыты ғылыми негізделген араласуларды жергілікті

әлеуметтік және мәдени ортаға сәйкестендіруге бағытталған.

Талданған еңбектерде осы бағыттардың арасында мәдени бейімдеу тереңдігі мен эмпирикалық дәлелділік деңгейі тұрғысынан белгілі бір алшақтық байқалады. Мәселен, Сенсой Бахар және әріптестерінің (Sensoy Bahar et al., 2020) зерттеуінде бағдарламаның тиімділігі эмпирикалық тұрғыдан жоғары деңгейде бағаланғанымен, оның жергілікті мәдени мазмұнын түбегейлі қайта қарау шектеулі деңгейде қалған. Яғни бейімдеу негізінен бағдарламаның сыртқы формалары мен қолдану ерекшеліктеріне қатысты жүзеге асқан. Керісінше, убунту немесе игбо қауымдастықтарының дәстүрлеріне негізделген тәжірибелер жергілікті мәдениетпен тығыз байланысымен ерекшеленгенімен, олардың тиімділігін кең көлемде эмпирикалық бағалаған зерттеулер салыстырмалы түрде аз. Бұл жағдай мәдени сәйкестік пен ғылыми дәлелділікті бір-біріне қарама-қарсы қоюдың жеткіліксіз екенін аңғартады. Керісінше, болашақ зерттеулер осы екі өлшемді қатар қамтитын тәсілдерді дамытуға бағытталуы қажет.

Халықаралық тәжірибені Қазақстан жағдайымен салыстырғанда, барлық үлгінің бірдей тікелей қолданылуы мүмкін емес екені байқалады. Бори мен Каларивайил (Bori and Kalarivayil, 2025) сипаттаған игбо қауымдастығындағы ригбо және асар дәстүрлерінің өзара көмекке, қауымдастықтық жауапкершілікке және әлеуметтік қолдауға негізделуі Қазақстанның дәстүрлі әлеуметтік қатынастарына салыстырмалы түрде жақын. Сол сияқты Хонг Шаншань мен Исламның (Hong Shanshan and Islam, 2024) зерттеуінде қарастырылған жергілікті көшбасшылық пен қауымдастықтық қатысу тәжірибелері Орталық Азия қоғамдарындағы әлеуметтік байланыстардың ерекшеліктерін түсіндіру үшін маңызды салыстырмалы материал береді.

Свенсон және әріптестерінің (Swanson et al., 2022) Монтанадағы зерттеуі де Қазақстан үшін тікелей үлгі ретінде емес, салыстырмалы талдау тұрғысынан маңызды. Авторлар байырғы халықтардың отарлық тәжірибесі мен әлеуметтік байланыстардың әлсіреуі арасындағы байланысты сипаттайды. Аталған мәселе Қазақстандағы кеңестік модернизация, дәстүрлі қауымдастықтық байланыстардың өзгеруі және әлеуметтік институттардың қайта құрылуы мәселелерімен белгілі бір деңгейде салыстырылуы мүмкін. Алайда Ан (An, 2014) атап көрсеткендей, посткеңестік және постколониялық қоғамдардың тарихи қалыптасу жолдары бірдей емес. Басқа елдердегі теориялық және практикалық үлгілерді Қазақстанға өзгеріссіз көшіру әдіснамалық тұрғыдан негізсіз болар еді. Қазақстан жағдайында олардың ортақ механизмдерін анықтап, жергілікті тарихи, институционалдық және мәдени ерекшеліктермен сәйкестігін жеке бағалау қажет.

Алтхумали (Althumali, 2021) зерттеген ислам мәдениеті мен медициналық жүйенің өзара байланысы да Қазақстан жағдайында мәдени контекстің әлеуметтік қызмет көрсетуге ықпалын түсіндіру үшін маңызды. Бұл тәжірибе мәдени және діни құндылықтардың кәсіби қызмет көрсету жүйесімен өзара әрекеттесуіне бастау болады. Дегенмен Қазақстандағы исламның әлеуметтік институттармен, отбасы құрылымымен және кәсіби әлеуметтік жұмыс жүйесімен байланысы өзіндік ерекшеліктерге ие болғандықтан, аталған тәжірибені де тікелей көшіру емес, салыстырмалы негізде қарастыру орынды.

Зерттеудің бірқатар шектеулері бар. Біріншіден, талдауға енгізілген еңбектердің басым бөлігі отарлық тарихы бар қоғамдарға қатысты болғанымен, посткеңестік кеңестік арнайы зерттеу нысаны ретінде жеткілікті деңгейде қамтылмаған. Яғни, Қазақстан жағдайына қатысты қорытындылардың жалпылану мүмкіндігін шектейді. Екіншіден, зерттеулердің басым бөлігі ағылшын тілінде жарияланғандықтан, қазақ және орыс тілдеріндегі ғылыми еңбектер толық көлемде қамтылмауы мүмкін. Үшіншіден, әдебиеттерді іздеу бір ғана дерекқормен шектелуі басқа дереккөздерде жарияланған релевантты зерттеулердің назардан тыс қалу ықтималдығын арттырады. Төртіншіден, жарияланымдық бұрмалау ықтималдығы да ескерілуі тиіс, оң нәтижелер көрсеткен бағдарламалардың жариялану мүмкіндігі теріс немесе статистикалық мәнді нәтиже бермеген зерттеулерге қарағанда жоғары болуы ықтимал.

Жергілікті дәстүрлерді әлеуметтік жұмысқа енгізу оларды сынсыз қабылдауды білдірмейді. Экох (Ekoх, 2024) пен Легаулт және Бло (Legault and Bleau, 2025) мәдени дәстүрлерді енгізу барысында ішкі билік қатынастарын, әлеуметтік теңсіздікті және осал топтардың жағдайын ескерудің маңыздылығын атап өтеді. Мәселе Қазақстан үшін де өзекті. Гендерлік нормаларды, жасы үлкендердің беделіне негізделген иерархияны және отбасы ішіндегі билік құрылымдарын қамтитын дәстүрлерді енгізгенде олардың қорғаушы әлеуетімен қатар шектеуші ықпалын да бағалау қажет.

Зерттеу нәтижелерінің басты қорытындысы мынадай. Жергіліктендіру дәстүрлерді механикалық енгізу емес, ғылыми негізделген сыни бейімдеу үдерісі болуы тиіс. Мұндай ұстаным батыстық теориялар мен әдістерді толық қабылдауды да, толық жоққа шығаруды да көздемейді, керісінше олардың тиімді элементтерін Қазақстанның тарихи, мәдени және ұйымдастырушылық ерекшеліктерімен ұштастыруды талап етеді. Мұстафина және әріптестері (Mustafina et al., 2025) атап көрсеткендей, ұлттық ерекшеліктерге негізделген әлеуметтік жұмыс үлгісін қалыптастыру мәселесі әлі де өзекті.

Келесі зерттеу кезеңі жергілікті тәжірибелердің нақты әлеуметтік қызмет көрсету үдерісіндегі қызметін эмпирикалық зерттеуге бағытталуы қажет. Асар, ағайыншылық, қауымдастықтық өзара көмек сияқты тәжірибелердің кәсіби қағидаттармен үйлесімін далалық, жағдайлық және сапалық зерттеу әдістерімен анықтау маңызды. Тәсіл мәдени тереңдік пен ғылыми дәлелділікті қатар қамтамасыз етіп, Қазақстан жағдайына бейімделген әлеуметтік жұмыс практикасының ғылыми негізін қалыптастырады.

Қорытынды мен ұсыныстар

Халықаралық тәжірибеде әлеуметтік жұмысты жергіліктендіру Африкадағы убунту философиясына негізделген қауымдық тәжірибелер, Солтүстік Америка мен Аустралиядағы байырғы дәстүрлерді жаңғыртуға бағытталған тәсілдер, Азиядағы аралас үлгілер және батыстық бағдарламаларды жергілікті ортаға бейімдеу тәжірибесі арқылы төрт негізгі бағытта дамып келеді. Сонымен бірге осы бағыттардың аясында Орталық Азия мен Қазақстанның ғылыми үлесі жеткілікті деңгейде көрініс таппаған. Аталған олқылық библиометриялық көрсеткіштерден ғана емес, Қазақстандағы әлеуметтік жұмысты жергілікті мәдениет пен әлеуметтік тәжірибелерге сүйене отырып дамыту мәселесінің ғылыми тұрғыдан жеткілікті зерттелмеуінен де байқалады.

Осыған орай Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс тәжірибесіне асар, ағайыншылық, үлкенді құрметтеу, өзара көмек, бірлескен жауапкершілік және кеңейтілген отбасы сияқты жергілікті әлеуметтік құндылықтарды ғылыми негізде енгізу **келешегі зор** бағыттардың бірі ретінде қарастырылады. Халықаралық тәжірибеде сипатталған ригбо, убунту және отбасылық кеңес сияқты үлгілер жергілікті қауымдық ресурстарды әлеуметтік жұмыс практикасы тұрғысынан жүйелеуге салыстырмалы негіз бола алады. Дәстүрлі тәжірибелерді өзгеріссіз қабылдау емес, олардың әлеуметтік қолдау әлеуетін кәсіби әлеуметтік жұмыстың қағидаттарымен үйлестіру маңызды.

Жоғары білім беру жүйесінде әлеуметтік жұмыс мамандарын даярлау бағдарламаларына жергілікті мәдениет пен әлеуметтік тәжірибелерге арналған элективті пән немесе оқу модулін енгізу ұсынылады. Оның мазмұны отбасылық-туыстық қолдау жүйелерін, асар мен ағайыншылық сияқты қауымдық өзара көмек тетіктерін және олардың қазіргі әлеуметтік қызмет көрсету тәжірибесіне ықпалдасу жолдарын қамтуы мүмкін. Сонымен қатар әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру бағдарламаларына жергілікті мәдени ерекшеліктерді ескеретін тақырыптарды енгізу мамандардың мәдени тұрғыдан сезімтал кәсіби практикасын жетілдіреді. Джасвал мен Кшетримаюм (Jaswal and Kshetrimayum, 2023) атап өткендей, жергіліктендірілген білім тек кәсіби тәжірибені ғана емес, болашақ маманның кәсіби ұстанымын да қалыптастырады.

Посткеңестік елдердегі жергіліктендіру үдерісі өзіндік тарихи және теориялық негізге сүйенуі тиіс. Яғни кеңестік кезеңдегі мәдени байланыстардың өзгеруі мен жергілікті дүниетанымның шеттетілуінің әлеуметтік жұмыс пен дәстүрлі өзара көмек тәжірибелеріне ықпалын зерттеу маңызды бағыттардың бірі саналады. Сонымен қатар ұлттық дәстүрлерді әлеуметтік жұмыс практикасына енгізу олардың барлығын оң құбылыс ретінде қабылдауды білдірмеуі керек. Дәстүрлі нормалардың әлеуметтік теңдікке, адам құқықтарына және осал топтардың жағдайына ықпалын сыни тұрғыдан бағалау қажет, әсіресе жоғарыда талқыланған гендерлік теңсіздік пен жас иерархиясы мысалдарында. Қазақстандық зерттеушілер мен халықаралық ғылыми орта арасындағы байланысты нығайту да маңызды. Орталық Азияның жаһандық ғылыми пікірталасқа кеңірек қосылуы жергіліктендіру теориясын жаңа эмпирикалық материалдармен және теориялық пайымдармен толықтырады. Сонымен қатар қазақ және орыс тілдерінде жүргізілген жергілікті зерттеулерді халықаралық ғылыми айналымға жүйелі түрде енгізу қажет.

Осы зерттеу теориялық сипатта болғандықтан, ұсынылған пайымдарды Қазақстан жағдайында нақты эмпирикалық деректермен тексеру келесі зерттеу кезеңінің негізгі міндеттерінің бірі саналады.

Атап айтқанда, асар, ағайыншылық сияқты дәстүрлердің қазіргі әлеуметтік қызмет көрсету тәжірибесінде нақты қалай көрініс табатынын далалық зерттеулер немесе жағдайлық зерттеулер арқылы анықтау қажет. Мұндай зерттеулер аталған мәдени тетіктердің қолданылу аясын, әлеуметтік қызмет көрсету үдерісіне ықпалын және оларды кәсіби әлеуметтік жұмыс практикасына ықпалдастыру мүмкіндіктерін нақтылайды.

Қаржыландыру туралы мәлімет

Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2025-2027 жылдарға арналған ғылыми жобалар бойынша гранттық қаржыландыруы аясында дайындалды (АР26194657 «Қазақстандағы әлеуметтік жұмыстың практикасы мен білім беруін индигенизациялау»).

Мүдделер қақтығысы

Авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

Авторлардың қосқан үлесі

Г.Н. Шанбаева – зерттеу тұжырымдамасын әзірлеу, Scopus дерекқорынан деректер жинау, библиометриялық талдау жүргізу, VOSviewer/Bibliometrix арқылы карталарды құрастыру, нәтижелерді талдау және қорытындылау, мақаланың бастапқы нұсқасын дайындау.

К.А. Абенова – зерттеу әдіснамасын әзірлеу, халықаралық әдебиеттерге сыни талдау жасау, ғылыми редакциялау, терминологиялық бірізділікті тексеру, мақаланың соңғы нұсқасын бекіту.

Әдебиеттер тізімі

1. Althumali, N. (2021) Culture and Medical Social Work Practice in Saudi Arabia. Doctoral dissertation. Nottingham: Nottingham Trent University.
2. Amrulloh, M.B., Busri, M.H. (2024) 'Building a tolerant Muslim society amidst the Indonesian diversity', International Journal of Research and Innovation in Social Science, 8(7), pp. 3214–3220. Available at: <https://doi.org/10.47772/IJRIS.2024.807243>.
3. An, S. (2014) 'Social work between "Westernization" and "nationalization": The transnational perspective on social work in post-socialist/post-Soviet states', in Bahr, C., Homofieldt, H.G., Shroeder, C., Schroer, W. and Schweppe, C. (eds.) The World Atlas of Social Work. Weinheim/München: BELTZ Juventa, pp. 120–136.
4. Bennett, B., Squires, S., McCabe, L. (2023) 'Language access as a determinant of trust and consent in social work practice', Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work, 32(1), pp. 18–34.
5. Bhabha, H.K. (1994) The Location of Culture. London: Routledge.
6. Black, C., Frederico, M., Bamblett, M. (2024) 'Healing through culture': Aboriginal young people's experiences of social and emotional wellbeing impacts of cultural strengthening programs', Child Abuse and Neglect, 148, article 106206. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106206>.
7. Bori, J.P., Kalarivayil, R. (2025) 'Rigbo: Eliciting an Indigenous framework for social group work practice', Social Work with Groups, 48(2), pp. 147–160. Available at: <https://doi.org/10.1080/01609513.2024.2423084>.
8. Brown, A.K. (2019) The Connection Between Culture and Wellness for Indigenous Social Workers: How Culturally-Grounded Practice Can Impact Our Work with Children, Families and Communities. Master's thesis. Victoria: University of Victoria.
9. Césaire, A. (2000) Discourse on Colonialism (J. Pinkham, trans.). New York: Monthly Review Press. (Original work published 1955).
10. Christianson, T., Still, M., Souleymanov, R. (2025) 'Towards anti-colonial approaches in social work: Enhancing culturally safe HIV care for Indigenous communities in Manitoba and Saskatchewan', Qualitative Social Work, 24(2–3), pp. 282–300. Available at: <https://doi.org/10.1177/14733250241303527>.
11. da Luz Scherf, E. (2023) 'Latin American perspectives on Indigenous social work: In search of mind, body, and soul', AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples, 19(1), pp. 155–165. Available at: <https://doi.org/10.1177/11771801221140460>.
12. Dominelli, L. (2010) 'Globalization, contemporary challenges and social work practice', International Social Work, 53(5), pp. 599–612. Available at: <https://doi.org/10.1177/0020872810371201>.

13. Ekoh, P.C. (2024) 'Is indigenisation a social justice risk? Exploring indigenisation of social work in Africa through the lens of universalism versus relativism of social work ethics and values', *International Social Work*, 67(1), pp. 32–37. Available at: <https://doi.org/10.1177/00208728221149556>.
14. Elswick, S., Washington, G., Mangrum-Apple, H., Peterson, C., Barnes, E., Pirkey, P., Watson, J. (2022) 'Trauma Healing Club...', *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 15(1), pp. 155–166. Available at: <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00387-5>.
15. Fanon, F. (1961) *The Wretched of the Earth* (C. Farrington, trans.). New York: Grove Press.
16. Garba, I., Sterling, R., Plevel, R., Carson, W., Cordova-Marks, F.M., Cummins, J., Curley, C., David-Chavez, D., Fernandez, A., Hiraldo, D., Hiratsuka, V., Hudson, M., Jäger, M.B., Jennings, L.L., Martinez, A., Yracheta, J., Garrison, N.A., Carroll, S.R. (2023) 'Indigenous Peoples and research: Self-determination in research governance', *Frontiers in Research Metrics and Analytics*, 8, article 1272318. Available at: <https://doi.org/10.3389/frma.2023.1272318>.
17. Garrett, P.M. (2024) 'What are we talking about when we are talking about 'decolonising' social work?', *The British Journal of Social Work*, 54(5), pp. 2027–2044. Available at: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae018>.
18. Golightley, M., Holloway, M. (2017) 'Editorial: The voice of international social work', *The British Journal of Social Work*, 47(2), pp. 285–292. Available at: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx028>.
19. Gray, M., Coates, J. (2010) 'Indigenization' and knowledge development: Extending the debate', *International Social Work*, 53(5), pp. 613–627. Available at: <https://doi.org/10.1177/0020872810372160>.
20. Gray, M., Fook, J. (2004) 'The quest for a universal social work: Some issues and implications', *Social Work Education*, 23(5), pp. 625–644. Available at: <https://doi.org/10.1080/0261547042000252334>.
21. Hamed, S., Huss, E., Massarwi, A.A. (2025) 'The use of art in group therapy among Bedouin youth in home detention under supervision of the juvenile probation service', *International Journal of Art Therapy: Inscape*. Available at: <https://doi.org/10.1080/17454832.2025.2454585>.
22. Hill, A.E., Nelson, A., Copley, J.A., Quinlan, T., McLaren, C.F., White, R., Castan, C., Brodrick, J. (2025) 'Real gains...', *Journal of Interprofessional Care*, 39(6), pp. 909–916. Available at: <https://doi.org/10.1080/13561820.2020.1801611>.
23. Hong, S., Islam, M.R. (2024) 'Integrating Indigenous knowledge into rural social work: A community-led study in Ninghua, Fujian, China', *SAGE Open*, 14(2), pp. 1–12. Available at: <https://doi.org/10.1177/21582440241255740>.
24. Jaswal, S., Kshetrimayum, M. (2023) 'A review of Indigenous social work around the world: Concepts, debates and challenges', *International Social Work*, 66(5), pp. 1369–1382. Available at: <https://doi.org/10.1177/00208728211073851>.
25. Jongen, C., Campbell, S., Saunders, V., Askew, D., Spurling, G., Gueorguiev, E., Langham, E., Bainbridge, R., McCalman, J. (2023) 'Wellbeing and mental health interventions for Indigenous children and youth: A systematic scoping review', *Children and Youth Services Review*, 145, article 106790. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106790>.
26. Koenig, T.L., Spano, R., Kaufman, D., Leiste, M.R., Tynyshbayeva, A., Madyarbekov, G., Makhadiyeva, A.K. (2017) 'A Freirean analysis of Kazakhstani social work education', *International Social Work*, 60(1), pp. 156–169. Available at: <https://doi.org/10.1177/0020872814559558>.
27. Legault, G., Bleau, D. (2025) 'Indigenizing or appropriating? Navigating the boundaries of institutional decolonization', *Capitalism Nature Socialism*, 36(2), pp. 71–91. Available at: <https://doi.org/10.1080/10455752.2024.2445586>.
28. Levy, S., Gray, M., Okoye, U.O., Amadasun, S. (2025) 'Identifying Nigerian literature to inform culturally relevant social work education: A scoping review', *International Social Work*, 68(2), pp. 238–254. Available at: <https://doi.org/10.1177/00208728241305451>.
29. Levy, S., Okoye, U.O., Ingram, R. (2022) 'Making the 'local' visible in social work education: Insights from Nigeria and Scotland on (re)balancing and contextualising Indigenous and international knowledge', *The British Journal of Social Work*, 52(7), pp. 4299–4317. Available at: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac028>.
30. Lin, S. (2022) 'Social work indigenization in Mainland China: Towards a state-led decolonizing framework', *Journal of Social Work*, 22(1), pp. 188–210. Available at: <https://doi.org/10.1177/1468017320981707>.
31. Majumdar, K., Baikady, R., D'Souza, A.A. (eds.) (2023) *Indigenization Discourse in Social Work: International Perspectives*. Cham: Springer. Available at: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-37712-9>.

32. Mugumbate, J., Chereni, A. (2019) 'Using African Ubuntu theory in social work with children in Zimbabwe', *African Journal of Social Work*, 9(1), pp. 27–34.
33. Mustafina, A., Kalmykbayeva, A.B., Italmasova, R.B. (2025) 'Indigenization of social work: The relationship between globalization and localization in education', *Gumilyov Journal of Sociology*, 153(4), pp. 158–176. Available at: <https://doi.org/10.32523/3080-1702-2025-153-4-158-176>.
34. Mwapaura, K., Mushunje, M., Charamba, S., Risinamhodzi, N., Simango, T.G. (2024) 'Interrogating the relevance of Indigenous knowledge systems in social work education and practice: A human rights perspective', *Journal of Social Development in Africa*, 39(2), pp. 88–113.
35. Neureither, F., Kleibl, T., Lutz, R. (2023) 'Internationalisation of social work', *Pedagogika Społeczna Nova*, 3(6), pp. 175–195. Available at: <https://doi.org/10.14746/psn.2023.3.6.11>.
36. Nugroho, F. (2023) 'Child abuse and kinship guardianship: Social work and indigenization perspectives in Indonesia', *African Journal of Social Work*, 13(5), pp. 224–234. Available at: <https://doi.org/10.4314/ajsw.v13i5.1>.
37. Nygård, R.H., Saus, M. (2016) 'Emphasizing Indigenous communities in social work research ethics', *International Social Work*, 59(5), pp. 666–678. Available at: <https://doi.org/10.1177/0020872816646815>.
38. Quijano, A. (2000) 'Coloniality of power, Eurocentrism, and Latin America', *Nepantla: Views from South*, 1(3), pp. 533–580.
39. Ryan, J., Ivelja, J. (2023) 'Indigenisation, (de)colonisation, and whiteness: Dismantling social work education', *Australian Social Work*, 76(3), pp. 300–314. Available at: <https://doi.org/10.1080/0312407X.2023.2203116>.
40. Said, E.W. (1978) *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
41. Semigina, T. (2025) 'From Ubuntu to Harambee: A decolonial turn in the theme of World Social Work Day', *Social Work and Education*, 12(4), pp. 673–688. Available at: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.4.9>.
42. Sensoy Bahar, O., Byansi, W., Kivumbi, A., Namatovu, P., Kiyangi, J., Ssewamala, F.M., McKay, M.M., Nyoni, T. (2020) 'From "4Rs and 2Ss" to "Amaka Amasanyufu" (Happy Families): Adapting a U.S.-based evidence-based intervention to the Uganda context', *Family Process*, 59(4), pp. 1928–1945. Available at: <https://doi.org/10.1111/famp.12525>.
43. Swanson, S., Nygård, R.H., Saus, M. (2022) 'Native American social work: Including family and community', *Journal of Social Work*, 22(3), pp. 615–636. Available at: <https://doi.org/10.1177/14680173211009177>.
44. Ugiagbe, E.O. (2015) 'Social work is context-bound: The need for indigenization of social work practice in Nigeria', *International Social Work*, 58(6), pp. 790–801. Available at: <https://doi.org/10.1177/0020872813515013>.
45. United Nations. (1971) *Training for Social Welfare: Fifth International Survey*. New York: United Nations.
46. Walton, R.G., Abo El Nasr, M.M. (1988) 'Indigenization and authentization in terms of social work in Egypt', *International Social Work*, 31(2), pp. 135–144. Available at: <https://doi.org/10.1177/002087288803100207>.
47. Watson, J., Washington, G., Stepneau-Watson, D. (2015) 'Umoja: A culturally specific approach to mentoring young African American males', *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32(1), pp. 81–90. Available at: <https://doi.org/10.1007/s10560-014-0367-z>.
48. Williams, O., III, Humphrey, M., Bolden, M.A., Wagner, R. (2023) 'African-centered therapeutic community substance abuse treatment with incarcerated Black males: A pilot model', *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 51(4), pp. 218–232. Available at: <https://doi.org/10.1002/jmcd.12288>.
49. Yeung, E.Y.W., Jie, Z., Liu, B.C.P., Shardlow, S.M. (2024) 'Supervision of Chinese social work students during field practice: Harmonising a student-focused, egalitarian approach with traditional teaching and learning', *International Social Work*, 67(2), pp. 469–484. Available at: <https://doi.org/10.1177/00208728221136974>.
50. Zhao, K., Tan, W., Tsang, A.K.T. (2023) 'Indigenization and authentization of epistemology in China's social work: Moving beyond Confucianism, Taoism, and Chinese Buddhism', *International Social Work*, 66(4), pp. 1005–1017. Available at: <https://doi.org/10.1177/00208728211041669>.

Г. Н. Шанбаева¹, К. А. Абенова²

^{1,2}Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

КРИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА ИНДИГЕНИЗАЦИИ ПРАКТИКИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Аннотация. В последние годы в международной научной дискуссии всё чаще поднимается вопрос индигенизации социальной работы. Это связано с тем, что западные модели профессиональной подготовки и социальной работы не всегда в полной мере соответствуют особенностям местной культурной среды. На постсоветском пространстве, в том числе в Казахстане, институт семьи, родственные связи, традиции взаимопомощи и национальные ценности по-прежнему занимают важное место в общественной жизни. Однако вопросы системной интеграции этих культурных ресурсов в практику социальной работы до настоящего времени остаются недостаточно исследованными.

Цель настоящей статьи - провести критический анализ теоретических и практических моделей индигенизации, представленных в международном опыте, а также определить возможности и ограничения их адаптации к условиям Казахстана. В исследовании использованы библиометрический анализ и критический обзор литературы. По результатам поиска в базе данных Scopus и специализированных научных журналах было выявлено 250 публикаций. В ходе двухэтапного отбора, основанного на критериях тематической релевантности и практической направленности, для углублённого анализа было отобрано 29 статей. Результаты исследования позволили выделить четыре основных направления практики индигенизации: общинно-ориентированные подходы, основанные на философии убунту в странах Африки; деколониальные практики Северной Америки и Австралии; гибридные модели, применяемые в странах Азии; а также адаптацию западных программ социальной работы к местной культурной среде. Полученные результаты могут служить научной основой для формирования национальной модели социальной работы в Казахстане.

Ключевые слова: индигенизация, деколонизация, культурная идентичность, критический анализ, национальные ценности, общинная поддержка, социальная работа

G. N. Shanbayeva¹, K. A. Abenova²

^{1,2}Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

A CRITICAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN INDIGENIZING SOCIAL WORK PRACTICE

Abstract. In recent years, the indigenization of social work has become an increasingly prominent topic in international scholarly debates. This reflects growing recognition that Western models of social work education and professional practice do not always adequately correspond to local cultural contexts. In the post-Soviet region, including Kazakhstan, family institutions, kinship networks, traditions of mutual assistance, and national values continue to play a significant role in social life. However, the systematic integration of these cultural resources into social work practice remains insufficiently explored. This article critically examines theoretical and practical models of indigenization developed in the international literature and identifies both the opportunities and limitations of adapting these models to the Kazakhstani context. The study employed bibliometric analysis and a critical literature review. A search of the Scopus database and specialized academic journals identified 250 publications. Following a two-stage screening process based on thematic relevance and practical orientation, 29 articles were selected for in-depth analysis. The findings revealed four major approaches to indigenization: community-based practice grounded in the Ubuntu philosophy in Africa; decolonial approaches in North America and Australia; hybrid models implemented across Asia; and the adaptation of Western social work programs to local cultural contexts. These findings provide a scientific foundation for the development of a national model of social work in Kazakhstan.

Keywords: indigenization, decolonization, cultural identity, critical analysis, national values, community support, social work.

Авторлар туралы мәлімет

Шанбаева Г.Н. – хат-хабар авторы, «Әлеуметтік жұмыс» білім беру бағдарламасының аға оқытушысы, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан

Абенова К.А. – PhD, «Әлеуметтік жұмыс» білім беру бағдарламасының қауымдастырылған профессоры, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан

Сведения об авторах

Шанбаева Г.Н. - автор для корреспонденции, старший преподаватель образовательной программы «Социальная работа», Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

Абенова К.А. – PhD, ассоциированный профессор образовательной программы «Социальная работа», Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

Information about the authors

Shanbayeva G.N. – corresponding author, Senior Lecturer of the «Social Work» Educational Program, Narхоз University, Almaty, Kazakhstan

Abenova K.A. – PhD, Associate Professor of the «Social Work» Educational Program, Narхоз University, Almaty, Kazakhstan